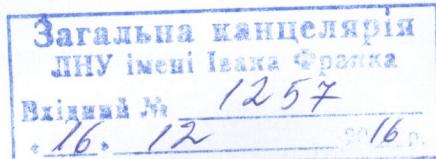

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Крацило Соломії Олександровни
“Профілізація концепту MARRIAGE в англійській мові”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.04 – германські мови
у Львівському національному університеті імені Івана Франка
(Львів, 26.12.2016)

Дисертація Крацило Соломії Олександровни “Профілізація концепту MARRIAGE в англійській мові” виконана в річищі лінгвістичної концептології – порівняно молодого і сuto слов'янського відгалуження когнітивної лінгвістики, яке виникло в пострадянському науковому просторі в кінці ХХ – на початку ХХІ сторіч й наразі активно розвивається, опікуючись вивченням структури і змісту різноманітних концептів.

Лінгвоконцептологія представлена різними напрямами, серед яких найбільш промінантними є когнітивно-семантичний (Й.А. Стернін, М.В. Нікітін), лінгвокультурологічний (Ю.С. Степанов, В.І. Карасик, С.Г. Воркачов, А.М. Приходько), лінгвopoетологічний (Л.І. Бєлехова, О.П. Воробйова) та когнітивно-дискурсивний (О.І. Морозова, А.П. Мартинюк, І.С. Шевченко). Розуміння концепту в межах цих напрямів меншою або більшою мірою наближаються до тлумачення цієї ментальної одиниці засновниками когнітивної лінгвістики (Р. Ленекер, Ч. Філлмор, Дж. Лакофф, М. Джонсон, М. Тернер, Л. Талмі), яких концепт цікавить, насамперед, як операційна семантична структура індивідуальної свідомості, що активується мовою формою в конкретному контексті і становить собою структурну частину широкого енциклопедичного знання, на базі якого і здійснюється інтерпретація значення відповідної мовою форми у процесі контролюваних і неконтрольованих свідомістю когнітивних операцій.

У рецензованій дисертації концепт подається у лінгвокультурологічному ключі тобто як культурно марковане поняття – колективне знання, відображене в словникових визначеннях лексичних і фразеологічних одиниць, паремійному фонді тощо. Не змінює ситуації й залучення художнього дискурсу, оскільки шановна дисертантка не ставить за мету виявлення індивідуальних авторських смислів за допомогою інтерпретаційного аналізу, а залишається на рівні опису

номінацій різних “слотів” фреймів або “етапів” скриптів й відтак вдається до максимальної схематизації й абстрагування від індивідуальності автора відповідного художнього твору.

Виникає запитання: чи можна вважати об'єктом рецензованого дослідження концептом? У мовознавстві існує думка про те, що термін “концепт” слід закріпити саме за індивідуальним смыслом, а одиниці колективної свідомості позначати терміном “поняття” (О.О. Залевська). Розмірковуючи над цією проблемою, я думаю, що термін “концепт” все ж таки є правомірним для позначення одиниць колективної свідомості з огляду на те, що індивідуальне знання завжди формується під впливом знання колективного як сукупного знання-переживання, яке функціонує в певному лінгвокультурному соціумі за законами психічної діяльності людей у зверх великих системах (О.О. Залевська) і це колективне знання є примусовим стосовно індивіда, бо індивід мусить засвоїти і прийняти існуючі закономірності і ціннісні орієнтири незалежно від власної волі. Відтак “наївне” лінгвокультурне поняття є невід’ємним модусом індивідуального концепту й, відповідно, вивчаючи лінгвокультурний концепт-поняття, вчений розкриває ту його іпостась, яка залучена до індивідуального досвіду більшості представників відповідної лінгвокультури.

Дисертація С.О. Крацило містить діахронічний опис сегмента колективного знання, що репрезентує такий значущий як для загальної еволюції людства, так і для конкретного індивіда соціальний інститут, як ШЛЮБ / MARRIAGE. Цей опис здійснюється на основі аналізу одиниць вербалізації британського лінгвокультурного досвіду, пов’язаного із цим інститутом, втіленого в одиницях англійської мови, а також у зразках британського художнього дискурсу п’яти сторіч.

Актуальність теми дисертації сягає за межі окреслених авторкою абрисів, оскільки антропоцентричність роботи зумовлюється не лише урахуванням сучасних досягнень когнітивної лінгвістики, а, насамперед, спрямованістю на вивчення продуктів втілення когнітивних операцій концептуалізації й категоризації соціально-психічної й фізичної реальності в мовних формах, що поміщає у фокус уваги дослідника людину – вірніше її лінгвокогнітивну діяльність.

Сказане зумовлює **новизну** роботи С.О. Крацило, яку пов'язую, насамперед, із здійсненням якісного семантичного аналізу концепту MARRIAGE й узагальненням його результатів в низці когнітивних моделей – кластерній, асоціативно-польовій, а також фреймових та скриптових, які надають нам уявлення про зміст і структуру концепту MARRIAGE у британській лінгвокультурі в діахронічному вимірі, а отже й про особливості концептуалізації/категоризації цього фрагмента соціально-психічної й фізичної реальності представниками британської лінгвокультури протягом п'яти сторіч.

Коректне застосування методів як структурно-семантичної (компонентний, дефініційний, діахронічний аналіз), так і функціонально-когнітивної лінгвістичних парадигм (моделювання концепту), залучення психолінгвістичного методу асоціативного експерименту, надійні теоретичні підвалини критично осмисленої новітньої літератури з когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології, функціональної семантики, теорії номінації, ономасіології, функціональної лексикології, теорії дискурсу, а також суміжних з лінгвістикою дисциплін антропоцентричного циклу (274 позиції) та достатній за обсягом мовний матеріал забезпечують **обґрунтованість** та **достовірність** положень дисертації.

Робота відзначається ретельністю, грамотністю, виваженістю, прозорістю формулювань й повною відповідністю реально проведеного аналізу й його результатів заявленому теоретичному підґрунтю.

Найбільш значущими у теоретичному плані вважаю висновки авторки, що стосуються розвитку уявлень представників британської лінгвокультури про ШЛЮБ / MARRIAGE в художньому дискурсі п'яти сторіч – з XVII по XXI – із виокремленням сталих і змінних ознак і акцентуванням уваги на аксіологічних орієнтирах відповідного часового періоду. На особливу увагу заслуговують концептуальні метафори, характерні для світобачення автора того чи іншого сторіччя: в художньо-дидактичному трактаті Р. Бакстера XVII сторіччя ШЛЮБ це НЕБЕЗПЕЧНА РІЧ, у романі Ф. Берні XVIII сторіччя ШЛЮБ це НЕВОЛЯ, у романі Е. Троллоппа XIX сторіччя ШЛЮБ це ПОМИЛКА/КРОК до РУЇНИ, у прозі Д. Лоуренса XX сторіччя ШЛЮБ є КОНТЕЙНЕРОМ, куди ПОСПІШАЄ ПОТРАТИТИ ЛЮДИНА. Не можна оминути увагою і відображення в роботі

аксіологічних орієнтирів, пов'язаних із інститутом ШЛЮБУ в різні історичні періоди. Сказане свідчить про **теоретичну вагомість** дисертації.

Підkreślуючи **прикладну цінність** роботи, вважаю за необхідне вказати на доцільність використання її результатів у розробці нормативних курсів з лексикології і стилістики англійської мови, спецкурсів з теорії номінації та ономасіології, а також когнітивної семантики, лінгвокультурології та лінгвокраїнознавства.

Робота має логічну **структуру**, вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списків літератури, лексикографічних джерел та джерел ілюстративного матеріалу. Список літератури містить достатню кількість новітніх та іноземномовних джерел.

Дослідження написане науковим стилем, положення викладені чітко та логічно. Дисертація добротно виконана у технічному відношенні, її оформлення повністю відповідає чинним вимогам до кандидатських дисертацій.

Основні положення дисертації **повністю** викладено 6 статтях у фахових виданнях України та 2 – у зарубіжних виданнях. Апробацію дисертації здійснено на 13 наукових конференціях різних рівнів та науково-методичних семінарах.

Зміст автореферату засвідчує належний науковий рівень дослідження та є **ідентичним** основним положенням дисертації.

Акцентуючи актуальність обраної теми, новизну й обґрунтованість висновків, сформульованих у дисертації, та належний рівень її виконання, вважаю необхідним звернути увагу на деякі моменти, що надають **підстави для дискусії**:

1. Назва дисертації видається не повною мірою відповідною методологічному ракурсу дослідження й як наслідок – представлению його об'єкта. Справа в тому, що використаний у назві термін “профілювання” належить Р. Ленекеру і вживається ним для пояснення процесу інтерпретації значення одиниці мови в акті її використання. Цей процес пояснюється Р. Ленекером в термінах *профілю* і *бази*, де *профіль* є референційно співвідносним із сутністю або відношенням, актуалізованим одиницею мови, а *база* є частиною матриці доменів, необхідною для розуміння значення цієї

одиниці мови: “семантична значущість мовного виразу не конститується відокремлено ані з профілем, ані в базою, вона закорінена лише в їх комбінації” (Л. Ленекер). Відтак під профілюванням мається на увазі усвідомлення змісту концепту на фоні енциклопедичного знання людини, структурованого у вигляді ієрархії доменів. Важливо зрозуміти, що “профілювання” має стосунок не до мови як системи як вона постає в розумінні шановної дисерантки (і як це випливає з назви дисертації), а до когніції людини, де мова мислиться вже як когнітивна здатність. Дослідниця не використовує інструментарію аналізу Р. Ленекера, і не надає відповідних пояснень. Відтак вживання терміну “профілювання” у назві дисертації є невіправданим. Достатньо було б вжити термін “вербалізація” або “об’єктивиція”.

2. Друге зауваження стосується системи понять та термінів дослідження.

А. У дисертації й у авторефераті для опису концептів використовується інструментарій семантики. При цьому до звичних семантичних термінів додається атрибут “когнітивний” (“когнітивні семи”, “когнітивні групи сем”, “когнітивні сегменти-семи”). Хочу акцентувати увагу на тому, що сема є компонентом системного значення лексичної одиниці як воно відображене у словникових дефініціях. І у тій частині дослідження, де аналізуються словникові статті, цей термін є доречним. Для аналізу смыслів, актуалізованих у дискурсі, цей термін не є релевантним, оскільки він належить структурно-семантичній парадигмі, де семантичне значення мислиться як інгерентна властивість одиниці мови і розмежовується із прагматичним значенням, яке належить мовцю/інтерпретатору. У когнітивній парадигмі значення (як семантичне, так і прагматичне) ототожнюються із структурами досвіду людини і описується в термінах контекстуально актуалізованих смыслів / інференцій (вивідного знання), що репрезентують семантичні ознаки понять і концептів.

Б. Не завжди доречно використовується термінологія когнітивної лінгвістики. Так, не зовсім очікуваними є терміни “фреймова ситуація”, “мікросценарій-фрейм”, “концепт-когнітив” (не зрозуміло, кому вони належать і хто із когнітивістів їх використовує). Перші два терміни є неприйнятними у складі таких виразів, як: “у мікросценарії *courtship* ми виділили такі основні когнітивні сегменти-семи...” (стор. 188) або “до лексико-семантичного поля

фреймової ситуації *wedding*, окрім винуватців заходу, зараховуємо учасників весільної церемонії” (стор. 139) і т.п. Фрейм не може мати ні сем, ні лексико-семантичних полів, ні ситуацій, оскільки це гіпотетично існуюча ментальна структура, яка певним чином організує людський досвід, як вербалізований, так і невербалізований, як усвідомлюваний, так і неусвідомлюваний.

3. Шановна дисерантка обрала за основу гібридну модель структури концепту, інтегруючи тришарову модель Ю.С. Степанова і трьохкомпонентну модель В.І. Карасика (поняттєвий, образний і ціннісний компоненти), що, на мою думку, є цілком прийнятним, оскільки ці дві моделі репрезентують різні іпостасі концепту: одна – ступінь конвенціоналізованості досвіду, репрезентованого концептом, а друга – різносубстратність модусів концепту. Думаю, робота набула б більшої довершеності, якби ця модель була фактично побудована і представлена у вигляді відповідної схеми. Хочу наголосити, що в описах емпіричного матеріалу і коментарях у тексті дисертації розсипано доволі багато науково цінної інформації щодо образів і оцінок, асоційованих із концептуальним змістом MARRIAGE, що залишається поза схемним узагальненням.

4. Виникає запитання, чи можна робити висновки стосовно змісту концепту MARRIAGE, актуального для колективної свідомості представників британської лінгвокультури певного часового періоду, лише на основі даних аналізу одного художнього твору одного автора цього періоду. Більшої впевненості шановній дисерантці надало б застосування кількісного аналізу співвідношень різних структурно-змістових компонентів концепту в діахронії.

5. Дисертація не містить методичного розділу, який би акумулював інформацію стосовно одиниць аналізу й алгоритму дослідження, а також надавав би детальне пояснення процедур аналізу і демонстрацією цих процедур на прикладах. Натомість дисертація містить підрозділ із теоретичним описом методів аналізу.

6. Стиль загальних висновків та висновків до розділів подекуди нагадує анотацію. До того ж, “Загальні висновки” включають посилання на інших авторів (С.А. Аскольдова та Ю.С. Степанова) (стор. 209), у той час як вони мають містити лише авторські, оригінальні положення.

Як випливає із змісту критичної частини відгуку, рецензована дисертація спровляє позитивне враження і становить собою актуальну, концептуально завершену наукову працю, нові, методологічно обґрунтовані результати якої у сукупності вирішують **приоритетну наукову проблему** втілення в мові і мовленні концептуалізації / категоризації світу представниками британської лінгвокультури, її мають суттєве теоретичне та прикладне значення, слугуючи внеском у такі галузі мовознавства, як когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, стилістика і лексикологія.

Таким чином, на підставі ознайомлення з текстом дисертації, авторефератом та публікаціями авторки за темою рецензованої роботи уважаю, що дослідження Крацило Соломії Олександровни “Профілізація концепту MARRIAGE в англійській мові”, відповідає усім чинним вимогам “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а його авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії та практики
перекладу англійської мови
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

А.П. Мартинюк

